

"BIR KAMAR, BIR YO'L" TASHABBUSINING QOZOG'ISTON-XITOIY MUNOSABATLARIGA TA'SIRI

Roza Kabulova Turdibayevna

rozakab82@gmail.com PhD, мустақил изланувчи
<https://doi.org/10.5281/zenodo.20201189>

ARTICLE INFO

Qabul qilindi: 11-may 2026 yil
Ma'qullandi: 13-may 2026 yil
Nashr qilindi: 15-may 2026 yil

KEYWORDS

"Bir kamar, bir yo'l" tashabbusi (BKBY), Qozog'iston, Xitoy, ikki tomonlama munosabatlar, infratuzilma, tranzit koridori, O'rta koridor, Ipak yo'li iqtisodiy kamari, savdo hamkorligi, Markaziy Osiyo geosiyosati, Yevrosiyo ulanuvchanligi.

ABSTRACT

Ushbu maqolada Xitoyning "Bir kamar, bir yo'l" (BKBY) tashabbusi 2013-yilda Astanada e'lon qilinganidan buyon Qozog'iston-Xitoy ikki tomonlama munosabatlarini qanday o'zgartirganini tahlil qiladi. Savdo statistikasi, infratuzilma ma'lumotlari va siyosiy hujjatlarga asoslanib, iqtisodiy hamkorlik, transport-logistika rivojlanishi, geosiyosiy joylashuv va gumanitar aloqalar ko'rib chiqiladi. Ikki tomonlama savdo 1992-yildagi 368 million dollardan 2023-yilda 41 milliard dollarga o'sdi; qo'shma infratuzilma loyihalari qiymati 21 milliard dollardan oshdi; 15 000 km dan ortiq transport yo'nalishlari modernizatsiya qilindi. Maqolada Qozog'iston BKBY ishtirokini o'z rivojlanish ustuvorliklari bilan muvofiqlashtirgan holda ko'p vektorli tashqi siyosatni saqlab qolganini va hamkorlik ikkala tomon uchun aniq natijalar berganini ko'rsatiladi.

Xitoy Prezidenti Si Szinpin 2013-yil sentabrida Astanada, Nazarboyev universitetida Ipak yo'li iqtisodiy kamarini taklif qildi. Joy tanlovi tasodifiy emas edi: Qozog'iston Yevrosiyo qit'asining geografik markazida joylashgan bo'lib, uning hududi Xitoy va Yevropa o'rtasidagi eng qisqa quruqlik yo'nalishini ta'minlaydi. Keyingi o'n yil ichida kengroq "Bir kamar, bir yo'l" tashabbusi 150 dan ortiq mamlakatni va 30 xalqaro tashkilotni qamrab olgan tizimga aylandi, 230 dan ziyod hamkorlik shartnomasi imzolandi.

Qozog'iston uchun BKBY oddiy tashqi loyiha bo'lib qolmadi. Ikki tomonlama munosabatlar an'anaviy savdodan tashqariga chiqib, transport logistikasi, energetika, sanoat hamkorligi, moliya va ta'lim almashinuvi sohalarini qamrab oldi. Ushbu maqola bu o'zgarishning izini quvadi va o'rta darajali davlatlar yirik xalqaro infratuzilma dasturlari bilan qanday munosabatda bo'lishi haqida Qozog'iston tajribasi nimalarni ochib berishini baholaydi.

1. Mavzuning dolzarbligi

Ucha omil bu mavzuni batafsil o'rganishga asos beradi. Birinchidan, BKBY zamonaviy tarixdagi eng yirik muvofiqlashtirgan infratuzilma dasturi hisoblanadi. 2013-2022 yillar oralig'ida Xitoy va sherik mamlakatlar o'rtasidagi ikki tomonlama investitsiyalar jami 380 milliard dollarga yetdi. Jahon banki tadqiqotiga ko'ra, BKBY ishtirokchilari o'rtasidagi savdo 4,1

foizga oshgan, xorijiy to'g'ridan-to'g'ri investitsiyalar 5 foizga ko'paygan va past daromadli ishtirokchi mamlakatlarning YaIM 3,4 foizga o'sgan. Bu raqamlarning o'zi diqqatga loyiq.

Ikkinchidan, Qozog'iston tashabbus ichida noodatiy o'rinni egallaydi. U ham BKBY birinchi marta e'lon qilingan mamlakat, ham uning asosiy benefitsiarlaridan biri. Cheklangan geosiyosiy og'irlikka ega o'rta darajali davlat katta davlat tashabbusidan suverenitetni topshirmasdan qanday foydalanganini o'rganish xalqaro munosabatlar va rivojlanish iqtisodiyoti olimlari uchun metodologik qiymatga ega.

Uchinchidan, xom savdo raqamlari e'tiborga loyiq. Qozog'iston-Xitoy savdosi 1992-yilda 368 million dollardan 2023-yilda 41 milliard dollarga o'sdi. Ikki hukumat 2030-yilga 40 milliard dollarlik maqsad belgilagan edi; unga yetti yil oldin erishildi. Bu trajektoriya hamkorlik modeli aniq iqtisodiy natijalar bermoqda, bu esa shunga o'xshash kelishuvlarni ko'rib chiqayotgan mintaqadagi boshqa davlatlar uchun ahamiyatga ega.

2. Tarixiy kontekst va strategik hamkorlikning rivojlanishi

Qozog'iston va Xitoy 1992-yil yanvarda, Qozog'iston mustaqilligini qo'lga kiritganidan ko'p o'tmay diplomatik munosabatlar o'rnatdi. Keyingi o'ttiz yil davomida munosabatlar bosqichma-bosqich ko'tarildi: qo'shnichilik aloqalaridan strategik hamkorlikka, va nihoyat Xitoy diplomatik terminologiyasida "abadiy har tomonlama strategik hamkorlik" deb ataladigan, Pekin davlatlararo munosabatlar iyerarxiyasidagi eng yuqori toifaga.

2015-yilda Qozog'iston transport va logistika infratuzilmasiga qaratilgan "Nurly Zhol" ("Yorug' yo'l") milliy rivojlanish dasturini qabul qildi. Dastur ataylab BKBY maqsadlari bilan muvofiqlashtirildi va milliy strategiyani ichki ustuvorliklarni tashqi manfaatlariga bo'ysundirmasdan xalqaro infratuzilma tashabbusi bilan sinxronlashtirish mumkinligining namunasiga aylandi.

3. Savdo va iqtisodiy hamkorlik

Xitoy Qozog'istonning eng yirik savdo hamkori hisoblanadi. 2023-yilda ikki tomonlama savdo 41,02 milliard dollarga yetdi, 2030-yilga belgilangan 40 milliard dollarlik maqsadni yetti yilga oldindan bajarildi. Ikki mamlakat 21,2 milliard dollardan ortiq qiymatdagi 52 ta sanoat hamkorligi loyihasini belgilab olgan; ularning taxminan yarmi yakunlangan yoki faol amalga oshirilmoqda.

Qozog'iston olti yil ketma-ket Xitoy xalqaro import ko'rgazmasida ishtirok etib, taxminan 300 million dollarlik tijorat shartnomalarini imzolagan. Yetakchi Xitoy elektron tijorat platformasidagi maxsus Qozog'iston "milliy pavilyoni" qozog'istonlik qishloq xo'jaligi va iste'mol tovarlarini Xitoy xaridorlariga to'g'ridan-to'g'ri yetkazish uchun yangi kanal ochdi.

4. Transport va logistika infratuzilmasi

BKBY bilan bog'liq investitsiyalar Qozog'istonda 2500 km dan ortiq temir yo'l va 12 500 km avtomobil yo'lini modernizatsiya qilishni moliyalashtirdi. Mamlakatdan kamida 11 xalqaro transport koridori o'tadi. 2023-yilda 13 000 dan ortiq Xitoy-Yevropa temir yo'l ekspres tarkiblari Qozog'iston hududidan o'tdi.

O'rta koridor deb ataladigan Transxazar xalqaro transport yo'nalishi Rossiya hududini chetlab o'tib Xitoyni Yevropa bilan bog'lovchi strategik jihatdan muhim muqobil yo'nalishga aylandi. "Xorgos - Sharq darvozalari" erkin iqtisodiy zonasi bojxona rasmiylashtiruv vaqtini taxminan bir soatgacha qisqartirdi va yuk poyezdlari hozirda Lyanyunganidan Olmaotaga olti sutka ichida yetib boradi.

5. Geosiyosiy va gumanitar o'lcham

BKBY Qozog'istonga tranzit yo'nalishlarini diversifikatsiya qilish va Rossiya transport infratuzilmasiga tarixiy bog'liqligini kamaytirish uchun qo'shimcha imkoniyatlar berdi. Qozog'iston tashabbusda o'z milliy rivojlanish ustuvorliklari bilan mos keladigan shartlarda ishtirok eta olishini, bitta yirik hamkorga moyil bo'lmasdan ko'p vektorli tashqi siyosatni saqlab qolishini ko'rsatdi.

Gumanitar sohada ikki mamlakat vizasiz sayohat tartibini joriy etdi, Qozog'istonda madaniy markazlar va Xitoy universitetlari filiallari ochdi, 2024-yilni Xitoyda Qozog'iston turizm yili deb e'lon qildi. "Yashil Ipak yo'li" dasturi Qozog'istonning 2060-yilga kelib uglerod neytralligiga erishish maqsadini qo'llab-quvvatlaydi.

Xulosa

O'tgan o'n yil ichida "Bir kamar, bir yo'l" tashabbusi Qozog'iston-Xitoy ikki tomonlama munosabatlarini aniq ko'rsatkichlar bo'yicha o'zgartirdi. 1992-yildan buyon savdo hajmi yuzdan ortiq marta o'sdi. Transport infratuzilmasi sezilarli darajada yangilandi. Hamkorlik energetika, sanoat, moliya va ta'lim sohalariga kengaydi. Qozog'iston tajribasi o'rta darajali davlat yirik xalqaro tashabbusda ishtirok etib, siyosat mustaqilligini yo'qotmasdan aniq foyda ko'rishi mumkinligini ko'rsatadi. BKBY ikkinchi o'n yilligiga kirar ekan, Qozog'iston Xitoyning Markaziy Osiyodagi eng muhim hamkorlaridan biri bo'lib qolishi ehtimoli yuqori.

Adabiyotlar va manbalar:

1. Benard M. Economy and Belt and Road Initiative: Kazakhstan and China. Open Access Library Journal, 2024. <https://www.scirp.org/journal/paperinformation?paperid=136594>
2. The Astana Times. Kazakh and Chinese Experts Reflect on First Decade of BRI. September 2023. <https://astanatimes.com/2023/09/kazakh-and-chinese-experts-reflect-on-first-decade-of-belt-and-road-initiative/>
3. People's Daily Online. Kazakhstan-China relations thriving under BRI. July 2024. <http://en.people.cn/n3/2024/0705/c90000-20190164.html>
4. China Daily. Belt and Road a boon for Kazakhstan's development. October 2023. <https://www.chinadaily.com.cn/a/202310/16/WS652c7867a31090682a5e8a5f.html>
5. PRNewswire / People's Daily. China, Kazakhstan make solid progress in economic, trade cooperation. July 2024. <https://www.prnewswire.com/apac/news-releases/china-kazakhstan-make-solid-progress-in-economic-trade-cooperation-302189177.html>
6. South China Morning Post. Kazakhstan remains central to Beijing's BRI plans. October 2023. <https://www.scmp.com/news/china/diplomacy/article/3238660/kazakhstan-remains-central-beijings-plans-belt-and-road-china-sets-sights-europe>
7. South China Morning Post. Belt and Road Initiative: Kazakhstan shows how to meet China on its own terms. September 2023. <https://www.scmp.com/comment/opinion/article/3234648/belt-and-road-initiative-kazakhstan-shows-how-meet-china-its-own-terms>